

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Вам довелося би довго шукати звивисті доріжки чи ідилічні луки, якими з часом почала славиться Англія. Натомість на багато миль розкинулися безлюдні та необроблені землі; то тут, то там лише зашкарублі стежки мережили стрімкі пагорби і похмурі, зарослі вересом рівнини. Більшість доріг, які залишили по собі римляни, до того часу або порозбивалась, або заросла травною, зчаста розчинившись у дикій природі наоколо. Над ріками та болотами нависали льодові тумани, що неабияк ставало у пригоді ограм*, котрі на той час усе ще почувалися на тих землях як удома. Люди, які мешкали неподалік (залишається тільки здогадуватися, який відчай змусив їх осісти в такій безрадісній місцевості), напевно, боялися цих створінь, чиє важке дихання долинало до вуха задовго до того, як їхні деформовані постаті виринали з імлі. Проте ці монстри не викликали ні в кого подиву. Тутешні мешканці ставилися до них як до буденних перешкод, адже в ті часи було безліч інших підстав для хвилювання: як видобути поживу з твердого ґрунту; як не залишитися без дров; як зупинити хворобу, що за один-єдиний день могла скосити дюжину свиней і спричинити висип зеленого кольору на дитячих щоках.

* Огр – у кельтських міфології та фольклорі потворний і злий велетень-людоджер. Прикмети огрів – високий зріст і неймовірна сила (тут і далі прим. перекладачки).

Тож огри не створювали аж надто багато неприємностей, – якщо їх не провокували, звичайно. Доводилося миритися з тим, що час від часу – можливо, внаслідок якоїсь незрозумілої сварки з іншими ограми – оскаженіле від гніву чудовисько привалювало в село і, незважаючи на людські крики та розмахування зброєю, лютувало, завдаючи ран кожному, хто не встигав утекти якнайдалі з-перед його очей. Або ж іноді огр затягував в імлу дитину. У ті часи люди були змушені по-філософськи ставитися до такого обурливого свавілля.

В одному такому місці, на краю широкого болота в тіні гостроверхих пагорбів, жило літнє подружжя: Аксель і Беатрис. Можливо, їх звали не зовсім так чи це не їхні повні імена, проте спрощено називатимемо їх так. Я міг би сказати, що подружжя мешкало ізолювано, проте в ті часи мало кому вдавалося жити «ізолювано» в тому чи іншому звичному для нас значенні цього слова. Заради тепла та захисту селяни мешкали в укриттях, які часто заглиблювались у схил пагорба і були з'єднані між собою глибокими підземними переходами та критими коридорами. Наша літня пара жила в одній із таких навсідч розгалужених нір (назвати це будівлею було би перебільшенням) разом із приблизно шістьдесятьма іншими тутешніми селянами. Якби ви вийшли з тієї нори і хвилин двадцять рухалися навколо пагорба, то дійшли би до наступного поселення, яке, на ваш погляд, абсолютно нічим не відрізнялося би від попереднього. Та самі мешканці пагорба помічали безліч маленьких відмінностей, якими вони пишалися чи яких соромилися.

Я анітрохи не хочу, щоб у вас склалося враження, ніби тогочасна Британія вміщалась у межі описаного та ніби в часи, коли деінде у світі буяли незрівнянні цивілізації, ми заледве щойно виборсалися зі залізної доби. Якби ви мали змогу вільно помандрувати навколишньою сільською місцевістю, то цілком імовірно, що натрапили б і на замки з музикою, зі смачними наїдками та зі

спортивними змаганнями чи на монастирі, чиї пожильці з головою поринули в науку. Проте ніде правди діти: навіть на сильному коні й у погожу днину можна було би їхати довго-довго, так і не натрапивши на жоден замок чи монастир, який вигулькнув би з буйної зелені. Найімовірніше, вам спіткалося би поселення на кшталт того, яке я щойно описав, і якщо при собі ви не мали би їжі чи одягу, які можна було би принести в дар чи ви не були б озброєні до зубів, то теплого прийому очікувати вам було би годі. Мені прикро так змальовувати нашу країну в ті часи, проте нічого не вдієш.

Повернімося до Акселя та Беатрис. Як я вже казав, це літне подружжя мешкало у віддаленому краю нори, й те пристановище було найменше захищене від природних стихій, і туди майже не доходило тепло від багаття, яке горіло у Великій залі, де всі пожильці збирались увечері. Можливо, були часи, коли Аксель і Беатрис жили ближче до вогню, – часи, коли вони жили разом зі своїми дітьми. Правду кажучи, саме такі думки снували у голові Акселя, коли в порожні години перед світанком він лежав у ліжку, а його дружина міцно спала поруч нього. Тоді почуття непоясненої втрати стискало йому серце і не давало знову зануритись у сни.

Можливо, це і було причиною, що саме того ранку Аксель остаточно покинув своє ліжко і тихенько вислизнув назовні, щоби сісти на стару викривлену лавку, яка стояла біля входу до нори, і чекати перших проявів сонячного світла. Уже прийшла весна, проте холодне повітря все ще пробирало до самих кісток, навіть попри те, що він загорнувся у прихоплену зі собою накидку Беатрис. Але він так глибоко занурився у свої думки, що, допоки зрозумів, наскільки промерз, зорі вже погаснули, на небокраї почало розливатися світло, а з присмерків долинули перші ноти пташиних співів.

Аксель повільно зіп'явся на ноги, шкодуючи, що так довго просидів на холоді. Він був при доброму здоров'ї, проте останньої застуди позбутися виявилось дуже непросто, тому він не хотів, аби

вона повернулася. Аксель відчув, як вологість вихолодила ноги, та, обернувшись, аби повернутись усередину нори, він почувався цілком задоволеним: цього ранку йому вдалося пригадати декілька речей, які вже давно від нього вислизали. Ба більше, тепер він передчував, що от-от прийме якесь доленосне рішення – рішення, з яким надміру довго зволікав, – і в ньому розгорілися радість і схвилювання, якими йому закортіло поділитися з дружиною.

У коридорах усередині нори все ще було геть темно, і невелику відстань до дверей у свою кімнату Акселеві довелося подолати навпомацки. Одвірками в норі часто слугували звичайнісінькі арки, які відмежовували кімнати від коридору. Таку відкритість житлових приміщень мешканці аж ніяк не сприймали як зазіхання на їхній приватний простір, адже саме завдяки цьому до кімнат доходило тепло, що розпливалося коридорами від великого багаття чи від маленьких вогнищ, які було дозволено розпалювати всередині нори.

Щоправда, кімнатка Акселя і Беатрис була надто далеко від будь-якого багаття, тому вона мала щось таке, що можна було би назвати дверима: велику дерев'яну раму, до якої хрест-навхрест було прикріплено гілки, виткі рослини та будячиння. Коли хтось заходив чи виходив, усе те доводилося відхиляти в якийсь бік, але навіть така конструкція не пропускала всередину холодних перетягів. Аксель радо обійшовся б і без цих дверей, але для Беатрис вони з часом стали предметом особливої гордості. Повертаючись додому, Аксель частенько заставав дружину, коли та відривала від перегородки відмерлі гілки, замінюючи їх свіжими, які вона прибирала того дня.

Аксель припідняв саморобну заслінку лише настільки, щоби протиснутися досередини, намагаючись якомога менше шуміти. Світло перших світанкових променів затікало до їхньої кімнатки крізь маленькі щілини в зовнішній стіні. Аксель зумів розгледіти

обриси власної руки, а на торф'яній лежанці – силует Беатрис, яка все ще міцно спала під грубими ковдрами.

Аксель захотів розбудити дружину, бо він був майже певен: якби тієї миті Беатрис не спала, а говорила з ним, то всі перепони, які ще залишалися між ним і його рішенням, нарешті остаточно розсипалися би на порошок. Але до тієї години, коли ціла їхня спільнота прокинеться й візьметься до денної роботи, ще залишалось трохи часу, – тому Аксель опустився на низький стілець у кутку кімнатки, все ще старанно загортаючись у накидку дружини.

Він подумав, що цікаво, наскільки густою цього ранку буде імла і чи він помітить – потому, коли розсіється темрява, – що імла просочилася крізь щілини просто до їхньої кімнатки. Та відтак він перестав думати про такі речі й думки його знову закружляли навколо того, що так його тривожило. Чи вони завжди жили отак, лишень удвох, на краю їхньої громади? Чи колись усе було геть інакше? Раніше, коли він сидів назовні, окремі фрагменти спогадів повернулися до нього: коротка мить, коли він ішов довгим головним коридором нори, обнявши за плечі когось зі своїх дітей, – постань його згорблена, та не через вік, як тепер, а він просто пригнувся, бо остерігався в напівтемряві вдаритися головою об балки. Можливо, дитина щойно говорила з Акселем, розповіла йому щось кумедне, і вони обое сміялися. Проте зараз, як і раніше назовні, думки його розбігалися навсібіч, і що сильніше він намагався зосередитися, то розмитішими, здавалося, ставали фрагменти спогадів. Хтозна, може, то були тільки дивацтва старого дурня? Може, Бог так ніколи і не дав їм дітей?

Ви запитаєте, чому Аксель не звернувся до своїх земляків, аби ті допомогли йому пригадати минуле? Атож, то було не так просто, як може здатися на перший погляд. Річ у тому, що в сільській громаді минуле обговорювали тільки зрідка. Я не хочу сказати, що на це існувало табу. Просто минуле якимось чином поступово

перетворилося на імлу, таку ж густу й непроглядну, як і та, що нависала над тутешніми болотами. Мешканцям села і справді й на гадку не спадало думати про минуле – навіть цілком нещодавне.

Ось, наприклад, випадок, який довго не давав спокою Акселеві: він був певен, що не так давно серед них жила жінка з довгим рудим волоссям, і в селі до неї ставилися надзвичайно поштиво, бо вона була незамінним членом їхньої громади. Варто було когось травмуватися чи захворіти – й одразу ж кликали ту рудоволосу, котра неабияк зналася на зцілюванні. Проте зараз від жінки і сліду не зосталось, а притому здавалося, що нікого не обходило, що ж трапилось, і нікому не було шкода, що її вже нема. Коли якось уранці Аксель заговорив про неї з трьома сусідами, з котрих він працював, розбиваючи на полі замерзлі грудки землі, їхня відповідь переконала його в тому, що вони і справді гадки не мають, про кого він каже. Один сусід навіть перервав роботу, намагаючись пригадати, проте врешті-решт захитав головою. «Напевно, то було дуже давно», – сказав він.

– Я теж не пригадую ніякої такої жінки, – сказала Беатрис, коли якось увечері Аксель заговорив із нею про це. – Акселю, ти, напевно, сам собі її вимріяв, для власних потреб, хоч у тебе під боком дружина, чия спина тримається рівніше, ніж твоя.

Розмова ця відбулася минулої осені, й тоді вони лежали плечем до плеча на ліжку в непроникній темряві, слухаючи, як над їхнім пристановищем барабанить дощ.

– Принцесо, а ти дійсно майже не постаріла за всі ці роки, – сказав Аксель. – Але та жінка – зовсім не вигадка. І ти теж би її пригадала, якби знайшла хвильку часу, щоби про неї подумати. Лише місяць тому вона стояла біля наших дверей, добра душа, і питала, чи не потрібно нам чогось принести. Ти точно це пам'ятаєш.

– Але чому вона взагалі хотіла нам щось приносити? Вона нам якась родичка?

– Ні, принцесо. Наскільки мені відомо, то ні. Вона просто була добрячка. Ти точно пам'ятаєш її. Вона частенько підходила до наших дверей і запитувала, чи ми не померзли і чи не голодуємо.

– Акселю, я питаю, чому вона обрала саме нас для виявів своєї доброти?

– Принцесо, я і сам тоді про це задумався. Пригадую, я міркував, що ось жінка, чиє покликання – піклуватися про хворих і немічних, і ось ми з тобою – зі здоров'ям не гіршим, аніж у решти тутешніх селян. Можливо, подекують про наближення чуми, і тому вона прийшла нас оглянути? Проте з'ясувалося, що ніякої чуми немає, а вона просто виявляє свою доброзичливість. Зараз, коли ми про неї заговорили, я пригадую ще більше. Вона стояла отам і казала, щоби ми не звертали уваги на те, що діти нас обзивають. Ось і все. Опісля ми її вже ніколи не бачили.

– Та рудоволоса жінка – не лише плід твоєї уяви, Акселю: вона ще й нетяма, бо переймається такими дурницями, як жменька дітей і їхні забавки.

– Принцесо, я і сам тоді так подумав. Що нам можуть заподіяти діти, котрі просто байдикують, перечікуючи негоду? Я тоді сказав їй, що ми навіть не звернули на них уваги, бо хай там як, а її наміри були якнайкращі. І я пригадую, що потому вона сказала, як їй шкода, що ми змушені проводити ночі без світла свічки.

– Якщо це створіння пожаліло нас за те, що в нас немає свічки, – відповіла Беатрис, – то вона принаймні хоч у чомусь мала рацію. Як це образливо, що нам заборонено користуватися свічкою в такі непроглядні ночі, попри те, що руки наші такі самі міцні, як і в усіх інших. І це при тому, що тим часом дехто з тих, хто має свічки у своїх кімнатках, щоночі напивається сидром до непам'яті чи дозволяє своїм дітям гасати туди-сюди і перекидати все догори дригом. Але свічку відібрали саме в нас, і тепер я заледве можу розгледіти твої обриси, Акселю, хоча ти й отутечки, поруч зі мною.

– Принцесо, ніхто не хотів нас образити. Просто так повелося ще споконвіку – от і все.

– Так чи сяк, а не лише отій жінці з твого сну здається дивним, що у нас відібрали свічку. Вчора чи передучора – вже точно не пригадую – я була біля річки і проходила повз жінок, котрі розмовляли між собою. Я певна, що вловила їхні слова, коли вони думали, що я вже відійшла так далеко, щоби не чути їхньої розмови. Вони казали: яка ганьба, що таке чесне подружжя, як ми, змушене щоночі сидіти в темряві. Тож ота жінка з твого сну не одна так вважає.

– Принцесо, кажу тобі: ця жінка мені аж ніяк не наснилася. Ще місяць тому всі тут її знали й озивалися до неї добрим словом. Що ж змусило всіх, включно з тобою, забути, що вона тут жила?

Пригадуючи ту розмову зараз, цього весняного ранку, Аксель був майже готовий визнати, що він таки помилявся стосовно рудоволосої жінки. Урешті-решт він був уже літній чоловік і мав схильність час від часу щось плутати. Утім, випадок із рудоволосою жінкою був лишень одним із цілої низки подібних малозрозумілих епізодів. До свого відчаю, він не міг одразу пригадати всіх прикладів, але вони, без сумніву, були численні. Узяти хоча б історію з Мартою.

То була дівчинка дев'яти чи десяти років, котра славилася своєю безстрашністю. Навіть усі легенди про те, що буває з дітьми, котрі заблукали (а від тих історій аж волосся ставало дибки!), здавалося, взагалі не послаблювали її потягу до пригод. Отож одного вечора, коли до заходу сонця залишалася менш як година, коли вже залягала імла, а зі схилів пагорбів долинали вовче завивання, хтось пустив чутку, що Марта зникла. Усі стривожились і покидали свої справи. Відтак дівчинку довго гукали по цілій норі, а в коридорах відлунювали швидкі кроки селян, котрі обшукували кожну спальну кімнату, а також усі комірчини та порожнини за кроквами – кожен сховок, куди могла би забратися дитина заради забави.

А потому, коли паніка була в самому розпалі, до Великої зали зайшли два пастухи, котрі саме повернулися зі своєї зміни на пагорбах, і сіли біля багаття, щоби погрітися. Поки вони грілись, один із них розповів, що напередодні вони бачили, як у них над головами пролітала кропив'янка: спершу один раз, потому другий, потому третій. Вони певні, що не помилилися, сказав він, це точно була кропив'янка. Чутки про це швидко облетіли нору, і незабаром навколо багаття зібралось чимало селян, аби послухати пастухів. Навіть Аксель поквапився долучитися до гурту, бо поява кропив'янки в їхніх краях – то дійсно було не абищо. Крім багатьох інших сил, кропив'янці приписували вміння відлякувати вовків, і ходили чутки, що деінде неподалік за вовками і слід простигнув, а все – завдяки цим пташкам.

Спочатку пастухів закидали запитаннями і змушували переповідати історію знов і знов. Але поступово серед слухачів поширився скептицизм. То вже не вперше хтось розповідав подібні історійки, зазначив один селянин, і щоразу вони виявлялися безпідставними. Хтось інший сказав, що не давніше, ніж минулої весни, ті самі двоє пастухів повернулися до села з точнісінько такою ж історією, проте опісля птахів так ніхто і не бачив. Пастухи сердито заперечували те, що колись вже приносили подібні вісті, й незабаром юрба розділилася на тих, хто став на їхній бік, і тих, хто нібито пам'ятав, що торік уже була така сама історія.

Поки суперечка дедалі розгорялась, Аксель відчув, як над ним запановує знайоме надокучливе враження, ніби щось не так, і, вбравшись із криків та штовханини, він вийшов назовні, щоби подивитися на небо, яке все більше темніло, і на імлу, що стелилася над землею. Через якийсь час фрагменти спогадів у його свідомості почали складатись у цілісну картину. І він пригадав Марту, яка зникла безвісти, і небезпеку, що на неї чигала, і те, як зовсім нещодавно всі були заклопотані пошуками дівчинки. Та ці спогади

відразу ж сплутувалися, точнісінько як сон упродовж кількох секунд після пробудження, і лише завдяки величезному зусиллю волі Аксель спромігся втримати думку про маленьку Марту, а тим часом голоси за його спиною і далі сперечалися про кропив'янку. Потому, не сходячи з місця, він почув дівчачий голос, що наспівував пісню, і побачив, як перед ним із імли виринула Марта.

– Дитино, ну і дивне ти створіння, – сказав Аксель, коли вона, підстрибуючи, наблизилася до нього. – Ти що, не боїшся темряви? Ні вовків, ані огрів?

– О пане, я їх анітрохи не боюся, – відповіла вона, усміхаючись. – І вмію від них ховатися. Сподіваюся, батьки не питали, куди я поділася? Минулого тижня вони мені добряче всипали березової каші.

– Не питали, куди ти поділася? Звичайно, питали. Та ціле село кинулося на твої пошуки! Послухай, який усередині переполох. Це все через тебе, дитино.

Марта розсміялась і додала:

– Ох, пане, перестаньте! Я знаю, що їм мене аж ніяк не бракувало. І я добре чую, що вони там здіймають галас зовсім не через мене.

Варто було їй це сказати, як Аксель зрозумів, що таки-так: дівчинка має цілковиту рацію. Голоси всередині нори сперечалися далеко не про неї, а про щось геть інакше. Він прихилився до одвірка і прислухався. Посеред гомону йому вдалося вловити окрему фразу, й він почав пригадувати: і про пастухів, і про кропив'янку. Аксель замислився, чи варто йому хоча би частково пояснити Марті те, що відбувається, та вона раптом прошмигнула повз нього і заскочила всередину. Аксель зайшов слідом за нею, очікуючи побачити неабиякі полегшення та радість, які мала викликати її поява. І, якщо вже зовсім чесно, він раптом збагнув, що коли він зайде разом із нею, то її безпечне повернення буде визнано бодай трохи

і його заслугою. Проте, коли вони зайшли до Великої зали, селяни були все ще такі заклопотані суперечкою про пастухів, що мало хто і глянув у їхній бік. Щоправда, Мартина мама таки відійшла від гурту і сказала доньці: «Ось де ти! Не смій так блукати сама по собі! Скільки тобі потрібно повторювати?» – проте її увагу відразу знову заповонила суперечка, що вирувала навколо вогню. І тоді Марта посміхнулася до Акселя, мовляв: «А я що казала?» – і зникла у темряві в пошуках своїх друзів.

У кімнаті значно посвітлішало. Вона була розташована на зовнішньому краю нори, тому мала маленьке віконечко, хоча те й було занадто високо, щоби можна було крізь нього виглядати назовні, не встаючи на стілець. Зараз вікно було завішено шматком тканини, проте в куточку все-таки пробивався ранній промінчик сонця і кидав смужку світла туди, де саме спала Беатрис. Аксель помітив у цьому промінчику щось подібне на комашку, що зависла в повітрі просто над головою дружини. Відтак він зрозумів, що це – павучок, який повиснув на своїй невидимій вертикальній нитці й, попри те, що Аксель не відводив од нього погляду, почав своє плавне опускання додолу. Безшумно звівшись на ноги, Аксель перетнув маленьку кімнатку і провів рукою крізь простір над своєю сплячою дружиною, спіймавши павучка в долоню. Він постояв трохи на цьому місці, дивлячись униз на Беатрис. Її сонне обличчя виглядало напрочуд умиротвореним, – тепер йому майже ніколи не доводилося його таким бачити, й він неабияк здивувався, що від споглядання цієї картини його затопила хвиля щастя. Тоді Аксель уже знав, що все вирішено, і йому знову закортіло розбудити Беатрис – просто для того, щоби поділитися новиною. Та він усвідомлював, що вчинити так було би надто егоїстично, а крім того, як він може бути аж таким упевненим у її реакції? Урешті-решт він нечутно повернувся назад до стільця й, сідаючи, згадав про павучка і обережно розкрив долоню.